

04. Sesletim Becerisinin Öğretiminde Dilbilimsel Tipolojiden Yararlanma: Türkçe-Arapça Örneđi¹

Betül GÖKTAŞ²

APA: Göktaş, B. (2024). Sesletim Becerisinin Öğretiminde Dilbilimsel Tipolojiden Yararlanma: Türkçe-Arapça Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 37-52. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968492>

Öz

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arapça konuşurları, ana dilleriyle hedef dilin fonolojik farklılıklarından dolayı Türkçenin sesletiminde belirgin ve kararlılıkla süren sorunlar yaşamaktadır. Hedef dilin fonolojik farkındalığını edinmede fizyolojik, psikolojik ve bilişsel birçok faktör etkilidir. Bunların arasında ana dili engeli çok belirgin bir şekilde kendini göstermektedir çünkü özellikle kritik yaş döneminden sonra yabancı dil öğrenenler, hedef dilin parçalı ve parçalarüstü birimlerini ana dilinin süzgecinden geçirerek üretmektedir. Bunun sonucunda öğrenciler, ana dillerinin fonetik envanterinde bulunmayan seslerin artikülasyonunda sorun yaşamakta; bu durum ise zaman zaman iletişim engeline yol açmaktadır. Sesletim becerisinin gelişimi öğrencilerin alımlama ve üretim becerilerini de olumlu yönde etkilemektedir. Fakat program yapıcılar, materyal tasarlayıcılar ve öğreticiler tarafından çoğunlukla sesletim becerisine yönelik içerikler geliştirilmemekte; öğrencilerin bu farkındalığı süreç içerisinde edinmesi beklenmektedir. Bu çalışmada, Arapça konuşurlarının yabancı dil olarak Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sesletim sorunlarını fonolojik tipolojiden yararlanarak açıklamak amaçlanmıştır. Çünkü Türkçe ile Arapçanın alfabe farklılığının yanı sıra kendine has sesbirimleri ve fonotaktik özellikleri vardır. Ayrıca iki dilin parçalarüstü birimleri de farklı özelliklere sahiptir. Doküman taraması yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırmada iki dilin fonolojik tipolojisi karşılaştırılmış; Arapça konuşurlarının Türkçenin parçalı ve parçalarüstü birimlerini üretirken ana dillerinden kaynaklı yaşayabileceği sorunlar tespit edilmiştir. Araştırmada Arapça konuşurlarının Türkçe sesletim becerisini geliştirmesine yönelik öğreticilerin ve materyal tasarlayıcıların içerik üretmesine katkı sunmak hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Dilbilimsel tipoloji, fonoloji, sesletim, Arapça konuşurları, yabancı dil olarak Türkçe

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968492>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme 0000-0003-1827-1098A

² Dr., Bağımsız Araştırmacı / Dr., Independent Researcher (Bartın/Türkiye), **eposta:** betulgoktas89@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1827-1098>.

Utilizing Linguistic Typology in Teaching Pronunciation Skills: Turkish-Arabic Example³

Abstract

Arabic speakers learning Turkish as a foreign language face significant and persistent pronunciation challenges due to phonological differences between their native language and the target language. Several factors influence the acquisition of phonological awareness in the target language, including physiological, psychological, and cognitive aspects. Among these, the native language barrier is particularly prominent, especially for learners acquiring a foreign language after the critical period. Learners tend to produce the target language's segmental and suprasegmental units filtered through the lens of their native language. As a result, they often struggle with articulating sounds not present in their native phonetic inventory, which can sometimes lead to communication barriers. Developing pronunciation skills positively affects learners' receptive and productive abilities. However, content specifically aimed at improving pronunciation is rarely developed by curriculum designers, material developers, or instructors, leaving learners to acquire this awareness over time. This study aims to explain the pronunciation difficulties Arabic speakers encounter while learning Turkish, utilizing phonological typology. Turkish and Arabic differ not only in alphabet but also in their unique phonemes and phonotactic rules. Additionally, the two languages' suprasegmental units have distinct characteristics. Using document analysis, the research compares the phonological typologies of both languages and identifies the challenges Arabic speakers may face when producing Turkish's segmental and suprasegmental units. The study aims to contribute to the development of materials that assist Arabic-speaking learners in improving their Turkish pronunciation skills.

Keywords: Linguistic typology, phonology, pronunciation, Arabic speaker, Turkish as a foreign language

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 10
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968492>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Diller arası sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel, sözcüksel sınıflandırmaya dayanan dilbilimsel tipoloji, günümüzde yabancı dil öğretiminde sıklıkla başvuru alan hâline gelmiştir. Uzun, dilbilimsel tipolojinin dünya dillerini benzer ve farklı yapısal özelliklerine göre gruplamak üzere ele aldığı; diller arası ortaklıklardan hareketle dil grupları ve ailelerinin genel karakteristiğini ortaya koymaya çalıştığını belirtmiştir (2013, s. 551). Erdem Nas ve Yalçınkaya da oldukça ayrıntılı çalışılması gereken diller arası farklılık ve benzerliklerin tipoloji başlığı altında ele alındığını; bu benzerlik ve farklılıkların dil öğretim veya öğrenim süreçlerinde belirleyici olduğunu ifade etmiştir (2021, s. 1). Dilleri birçok açıdan sınıflandıran tipoloji, diller arasındaki bağları saptamakla birlikte dillerde evrensel noktaların tespitine de ışık tutmaktadır (Şen ve Akdağ, 2023, s. 38). Dünya üzerinde konuşulan diller, genel hatlarıyla birbirine benzese veya çok yakın noktada olsa bile detayları itibarıyla birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle akademik çalışmalarda, ana dili ve yabancı dil öğretiminde de tipolojik bilgilerden yararlanmak gerekmektedir. Dil araştırmacılarının dilin ses, yapı, anlam örüntüsüne yönelik tipolojik bilgiye başvurmaması soruları veya sorunları iyi bir şekilde açıklayamamasına; ana dili-yabancı dil öğreticilerinin tipolojik araştırmalardan yararlanmaması ise dil öğretim süreçlerinde karşılımları çıkabilecek problemleri yönetememesine neden olacaktır. Dilin en temel öğeleri ses, sözcük, yapı, dizim, anlamdır ve tüm bu öğeler sosyodilbilimsel normlarla birbirini besler. Dolayısıyla bireyler yabancı dil öğrenirken sürekli ana dillerinin özellikleriyle hedef dilin özelliklerini isteyerek veya elinde olmadan karşılaştırırlar. Gabrielatos, yabancı dil öğrenme sürecinde ana dilini dolapta saklanan ve herkesin söylemekten kaçındığı bir iskelete benzetir (2001, s. 33). Bireyler hedef dili ana dilinin ses, biçim ve anlam evrenine göre bir süzgeçten geçirir; öğrenmeleri esnasında zaman zaman hedef dil-ana dili çatışması yaşar ve bu durum öğrenmenin önünde bir engel olarak karşılımları çıkar. Lado'ya göre diller arası karşılaştırma; sesletimde, dil bilgisinde, sözcükte ve yazıda gerçekleşir (1957). Bu karşılaştırmalar yapılırken bireyin ana dili ile hedef dili arasındaki benzerlik ne kadar çoksa hedef dilin öğrenilmesi o kadar kolaylaşmaktadır.

Dil tipolojisi yalnızca yabancı dil öğrencilerinin dil öğrenme süreçlerini etkileyen bir durum değildir. Yabancı dil öğreticileri de öğretim sürecini şekillendirirken dil tipolojisinden yararlanmalıdır. Öğreticiler, hedef dil öğretim süreçlerinde farklı dillerden-kültürlerden gelen öğrencilerle karşılaşmaktadır. Öğrencilerin Türkçe öğrenme süreçlerinde karşılaşabilecekleri zorlukların en başında ise ana dili engeli gelmektedir. Bu zorlukların aşılması için çözüm önerileri sunacak aktör öğreticidir. Bölükbaş'a göre yabancı dil ile ana dilin karşılaştırılması, daha sonra çıkacak sıkıntıları önceden belirlemek için kolaylık sağlar. Karşılaştırmalar, öğrenenin ve öğrenenin zorluğunu önceden kestirip ona göre hazırlık yapılmasına fırsat verir (2011, s. 1359). Diller arası karşılaşma ve çatışma alanları, kaynak dilden hedef dile olumlu veya olumsuz aktarımları beraberinde getirmektedir. Odlin, aktarımın daha çok ses bilgisi düzeyinde gerçekleştiğini ifade etmiştir (1989). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi üzerine yapılan birçok araştırma da öğrencilerin çoğunlukla alfabeden veya ses bilgisinden kaynaklı sorunlar yaşadığını desteklemektedir (Bölükbaş, 2011; Demirci, 2019; Göktaş ve Karataş, 2022; Özdemir ve Yazıcı, 2017; Şengül, 2014; Çangal ve Göktaş, 2019; Bawer, 2022; Dalak ve Mercan, 2017). Sesler çıkarılış biçimi, yeri ve süresi bakımından birbirlerini etkileyebilirler. Bu etkilerin çoğunda ses organlarının çalışması sırasında devreye giren diller üstü biyolojik ve fizyolojik etmenler görev alır. Örneğin titreşimleşme birçok dünya dilinde akustik olarak ancak belirli ses çiftleri arasında gerçekleşen bir olaydır ve bu ses olayını sergileyen dillerdeki sesler de doğal olarak benzer olacaktır (Uzun, 2013, s. 553). Yani öğrenci, ana dilinden kaynaklı bir sesi çıkarmaya fizyolojik açıdan yatkınsa hedef dilde de bu sesi çıkarırken sorun yaşamayacaktır.

Dilbilimsel tipolojinin alt gruplarından olan sesbilimsel tipoloji, dünya dillerinde bulunan seslerin dağılımı ve davranışının incelenmesiyle ilgilenmektedir (Gordon, 2016, s. 1). Sesbilimsel tipoloji çalışmaları dil tipolojisinin önemli alanlarından (Özgen & Koşaner, 2020, s. 67) çünkü her dilin kendine özgü ses sistemi vardır ve ünlü-ünsüz sayıları her dilde değişkenlik göstermektedir (Göktaş, 2024, s. 26). Dünya Dil Yapıları Atlası'na (The World Atlas of Languages Structures-WALS) göre dünyadaki 93 dilde 2-4, 287 dilde 5-6, 184 dilde ise 7-14 arası ünlü olduğu belirtilmiştir. Ünsüzlerin durumu ise daha karmaşıktır. Örneğin Papua Yeni Gine'de konuşulan dillerden Rotokas'ta yalnızca 6 ünsüz ve 5 ünlü varken Botswana'daki Taa dilinde 122 ünsüz ve 28 ünlü yer almaktadır (Maddieson, 2013). Sesbilim incelemelerinde parçalı (segmental) ve parçalarüstü (suprasegmental) olmak üzere iki temel olgudan bahsetmek mümkündür. Sesler çıkış yerlerine, biçimlerine göre sınıflandırılmakta ve parçalı birimler olarak adlandırılmaktadır. Süre, durak, kavşak, ton, vurgu, ezgi gibi parçalarüstü birimler ise belli dillerde anlam ayırıcı bir özellik sergilemektedir. Bu nedenle bireyin hedef dilde kendini doğru ifade edebilmesi için hedef dilin parçalı-parçalarüstü birimlerini edinmiş olması gerekir. Sesletim becerisindeki gelişimin ön koşulu olan bu birimlerin doğru bir şekilde öğrenilmesi alımlama ve üretim becerilerinin gelişimi için de oldukça önemlidir. Ancak tipolojik olarak farklı dillerden gelen öğrencilerin ana dilinin parçalı ve parçalarüstü birimlerini hedef dile aktarması oldukça yaygın görülen bir durumdur. Olumsuz aktarımların önüne geçilebilmesi için ise dilbilimsel tipolojiden yararlanmak gerekir.

2. Araştırmanın Amacı

Türkçeyi yabancı/ikinci dil olarak öğrenenler, ana dillerinin fonetik envanterinde bulunmayan seslerle karşılaştıklarında bu sesbirimleri doğru üretememektedir. Bunun sonucunda ise zaman zaman hedef dilde iletişimi engelleyen yabancı aksanı sorunu ortaya çıkmaktadır. Öğrencinin hedef dilde fonolojik farkındalığı edinmesi, dört temel dil becerisinde de başarıyı beraberinde getirmektedir çünkü hedef dilin parçalı ve parçalarüstü özelliklerini edinmiş öğrenci okuduklarını ve dinlediklerini anlayabilmekte; konuşurken veya yazarken kendini doğru ifade edebilmektedir. Yabancı aksanı, özellikle tipolojik olarak Türkçeden oldukça farklı dillerden gelen öğrencilerde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Bu problemin aşılmasının en büyük nedenlerinden biri ise Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi esnasında sesletim becerisini geliştirmeye yönelik içeriklerin hazırlanmaması veya kısıtlı olmasıdır. Öğreticiler veya materyal yapımcıların Türkçenin tipik seslerine yönelik içerikler geliştirmesi gerekmektedir. Türkçeyi yabancı/ikinci dil olarak öğrenenler arasında Arapça konuşurları hatırı sayılır konumdadır. Ancak Arapça-Türkçe arasındaki tipolojik farklılıklar nedeniyle bu öğrenciler Türkçede yetkin düzeye gelse bile sesletim becerisinde ana dili engeliyle karşı karşıya gelmektedir. Bu çalışmada Arapça ile Türkçeyi sesbilimsel tipoloji açısından karşılaştırmak, ana dili Arapça olan öğrencilerin sesletim sorunlarının nedenine ışık tutmak amaçlanmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

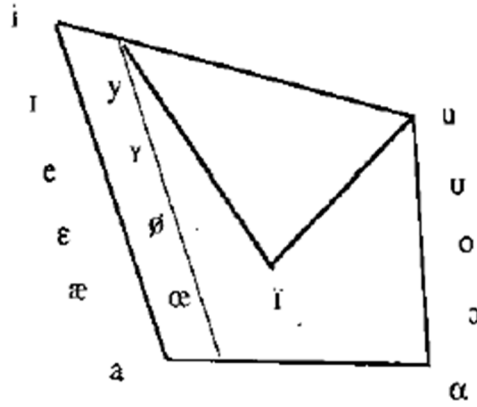
Türkçe ile Arapçayı fonolojik açıdan karşılaştırmanın amaçlandığı çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar ve genel olarak tarihçilerin, antropologların, dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Hedef kitlesi Arapça konuşurlarından oluşan yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerine, öğrencilerin sesletim sorunlarına yönelik bir veri kaynağı oluşturmayı hedefleyen araştırmanın veri kaynağını Arapçanın ve Türkçenin fonolojik bilgisini içeren dokümanlar oluşturmaktadır.

3. Türkçe ve Arapçanın Parçalı Birimlerinin Karşılaştırması

Dünya Dil Yapıları Atlası'nda (WALS) dünyada konuşulan 2662 dil veya lehçenin tipolojik özellikleri verilmektedir. Atlasta fonolojik özelliklerine de kapsamlı bir şekilde yer verilen her dilin kendine özgü ses sistemi vardır. Bazı dillerde bir grafem bir fonemi karşılamaktayken başka bir dilde birkaç grafem bir foneme denk gelmektedir. Fonem ise belirli bir bağlam içerisinde üzüntü, şaşırma gibi bir tepkiyi ifade etmiyorsa tek başına bir anlam evrenine sahip değildir. Demir ve Yılmaz (2011, s. 22), seslerin çıkışı esnasında ciğerlerden gelen havanın gırtlaktan itibaren herhangi bir yerde tıkanığını; hava yolundaki daralma, sürtünme, kapanma, sızma, ses tellerinin titreşip titreşmemesi, dilin dişlere veya damağa değip değmemesi ve dudakların durumunun sesin niteliğini belirlediğini ifade etmiştir. Sesler çıkış birimlerine göre sınıflandırılmakta, ağız bölgesinde belirli bir örüntüyle bir araya gelmekte ve parçalı birimleri oluşturmaktadır. Yani seslerin bir işleve hizmet etmesi için fonotaktik özelliklere göre sıralanması gerekir. Türkçe ve Arapça, dünyadaki konuşur sayısı da düşünülüğünde tipoloji araştırmalarında şanslı bir konumdadır. Sondan eklemeli dillerin en tipiği olarak Türkçe ve bükümlü dillerin karakteristiğini en iyi şekilde yansıtan Arapça tipoloji araştırmalarında mutlaka kendilerine yer bulmaktadır (Yüceol Özezen, 2021, s. 124) ve bu iki dilin alfabesi farklı olmakla birlikte kendine özgü sesbirimleri vardır. Ayrıca Türkçenin eklemeli, Arapçanın ise bükümlü bir dil olması nedeniyle seslerin dizilenme biçimi de farklıdır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Arap öğrencilerin sesletimde yaşadıkları sorunlar ise büyük oranda iki dilin tipolojik farklılığından kaynaklanmaktadır.

3.1. Ünlüler

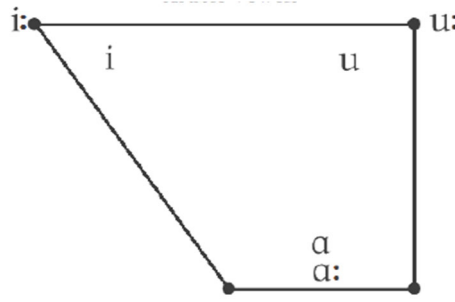
Anlamalı bir sesletim için dilde ünlülere ihtiyaç vardır çünkü iletişim gerçekteşmesi için gerekli anlamalı birliklerin yani sözcüklerin üretiminde önemli rol oynayan sesbirimler ünlülerdir (Göktaş, 2024, s. 27). Austerlitz, ünlü sistemlerinin beş, altı veya sekiz birim olarak kabul edildiğini belirtir (1986, s. 30). Her ünlünün; dilin ağız içindeki konumu, üretimi sırasında gerçekteşen titreşimin sıklığı, süresi gibi çeşitli açılardan tipik özellikleri vardır. Demir, bir dilde seslerin çıkarılması sırasında akciğerlerden gelen havanın tam kapanma şeklinde bir engele uğramadan titreşmesi sonucu ünlülerin oluştuğunu ifade etmiştir (2021, s. 9). Ünlüler, ünsüzlerden farklı olarak ses yolundaki artikülasyon yerlerine sahip değildir. Bunun yerine ses yolunun tamamı rezonans odası gibi hareket eder; dil, çene ve dudak hareketleri kullanılarak bu odanın şeklini değiştirmek, ses tellerinde üretilen sese farklı tınlar kazandırır (Hayes, 2009, s. 12). Rezonans odasında dil, çene ve dudak hareketleri sonucu belirli frekanslarla üretilen ünlüler ise dilin yüksekliğine ve konumuna, ağızın yuvarlaklık-düzlük durumuna, sesin uzunluğuna ve titreşimine göre sınıflandırılmaktadır. Her dilin ünlü sayısı ve değeri farklıdır. Bu nedenle daha sağlıklı bir betimleme yapılabilmesi için ünlülerin ağız içindeki konumunu gösteren bir ünlü dörtgeni oluşturulmuştur:

Şekil 1. Türkçenin ünlü dörtgeni (Ergenç, 2002, s. 21)

Buna göre Türkçenin ünlülerinden /e/, /i/, /ö/, /ü/ seslerinin damağın ön konumunda; /a/, /ı/, /o/, /u/ seslerinin damağın arka konumunda üretildiğini söylemek mümkündür. Arkadil ünlüleri arasında yer alan /ı/ ünlüsü, çıkış yeri açısından ortadil ünlüsü olarak da görülebilmektedir (Selen, 1979, s. 21). Türkçenin ünlü envanteri çok simetrik bir yapıya sahiptir. Sekiz fonemik ünlü; yükseklik, arkalık, yuvarlaklık özelliklerine göre gruplandırılır. Tüm ünlüler temelde fonemik olarak kısadır ancak yüzeyde ha:dişe, ma:zi, fa:ni gibi kopyalanan sözcüklerde uzunluk bulunmaktadır (Kornfilt, 2018, s. 540). Türkçenin ünlü dörtgeni incelendiğinde /i/ ve /u/ ünlülerinin yüksek, /a/ sesinin ise alçak konumda boğumlandığını söylemek mümkündür. Dudakların biçimine göre /a/, /e/, /ı/, /i/ ses birimleri düz ünlüler; /o/, /ö/, /u/, /ü/ ses birimleri ise yuvarlak ünlüler olarak tanımlanmaktadır. Ünlüler, çene açısından durumlarına göre ise geniş /a/, /e/, /o/, /ö/ ve dar /ı/, /i/, /u/, /ü/ olarak adlandırılmaktadır. Johanson (2014, s. 43) /ö/, /ü/ ve /ı/ ünlülerinin Türkçenin ilişkili olduğu dillerin çoğunda kullanılmayan tipik ünlüler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca tek ünlülerde eğilim ve ikiz ünlülerden kaçınmanın Türkçeye özgü diğer özellik olduğunu; anlam ayırıcı ünlü uzunluğunun ise Türk dillerinin çoğu için tipik olmadığını belirtmiştir. Çalışmada incelenen Arapçanın ses envanterinde ise Johanson'un ifade ettiği Türkçenin tipik seslerinin dışında /o/ ünlüsü de yer almamaktadır.

Bükümlü dillerden olan Arapça, WALS verilerine göre 5-6 ünlüsü olan 287 dilden biridir (Dryer ve Haspelmath, 2013). Arapçadaki harflerin tamamı ünsüzdür. Ancak ünlüleri gösteren ve hareke olarak adlandırılan bir sesletim sistemi bulunmaktadır. Türkçedeki /a/, /e/ ses birimleri Arapçada *fetha*; /i/ ses birimi *kesre*; /u/ ses birimi de *damme* olarak adlandırılmaktadır (Polat, 2021; Göktaş ve Karataş, 2022). Med harfleri olan /و/, /ي/, /ا/ ise uzun ünlüleri karşılar. Uralgiray (1986, s. 1) Arapçanın aksine Türkçede uzun ünlülerin olmadığını, Türkçede uzatmanın genellikle yabancı kökenli sözcüklerde bulunduğunu ifade etmiştir. Arapçada temelde üç kısa /i/, /a/, /u/ ve üç uzun /i:/, /a:/ ve /u:/ ünlü olmak üzere altı ünlü vardır. Bunların çıkarılış biçimi ünlü dörtgeni üzerinden gösterilmektedir:

Şekil 2. Arapça ünlülerinin şematik gösterimi (Saadah, 2011, s. 24)

Ünlü dörtgeni incelendiğinde Arapçada ünlülerden /i/ ve /i:/ seslerini yüksek-ön, /u/ ve /u:/ seslerini yüksek-arka, /a/ ve /a:/ seslerini düşük-orta sesler olarak nitelendirmek mümkündür. Emraki, Arapçada dudak yuvarlaklaşmasının karşılıksız olduğunu ifade etmiştir (2013, s. 28). İki ünlü dörtgeni karşılaştırıldığında Türkçede bulunan /ö/, /ü/, /o/ ve /ı/ seslerinin Arapçada karşılığının olmadığını; dolayısıyla Arap öğrencilerin bu sesbirimlerin artikülasyonunda sorun yaşayabileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca Arapçadaki /a/ ve /a:/ sesbirimlerinin üretim yeri (ortadil) ile Türkçedeki /a/'nın üretim yeri (arkadil) farklıdır. Bu nedenle Arap öğrenciler zaman zaman hem /a/ sesini hem de /e/ sesini damağın orta noktalarında boğumlayabilmektedir. Alan yazını incelendiğinde de Arap öğrencilerin Türkçenin ünlülerinden /ı/, /ö/, /ü/ ve /o/ seslerini üretmekte güçlük yaşadığı görülmektedir (Göktaş, 2024; Göktaş ve Karataş, 2022; Sayed, 2017; Tekin, Karatay ve Hızal, 2022; Yılmaz ve Şeref, 2015).

3.2. Ünsüzler

Dilde heceler ve sözcüklerin oluşması için ünlülere olduğu kadar ünsüzlere de ihtiyaç vardır. Spinoza ünlüleri ruha, ünsüzleri de bedene benzetmiştir (1968). Ünlüler, ünsüzlerle kurdukları birlikler sırasında temelde bulunan sesbirimlerin dışında pek çok sesbirimcik veya alt sesbirim olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bunlar alofon olarak da adlandırılırlar. Ergenç ve Uzun, diğer seslerle birlikleri sırasında oluşturdukları ses çevreleri göz önünde bulundurulduğunda Türkçedeki ünlü sayısının 16'ya ulaştığını ifade etmiştir (2020, s. 83). Konuşma seslerinin ikinci büyük kümesini oluşturan ünsüzler, artikülasyonları sırasında konuşma organlarının herhangi bir yerinde engele uğrayan seslerdir. Örneğin /b/ ve /p/ sesleri için dudaklar kapatılır, hava dudakların arasında bekletilir ve dudaklar açılınca patlayarak çıkar; /c/, /ç/, /s/, /ş/ gibi seslerde ise ciğerlerden gelen havanın önü herhangi bir noktada kesilmez ama hava yolu daraltılarak sesin sürtünmesi sağlanır. Ünlüler çıkış biçimlerine ve çıkış yerlerine göre kategorize edilmektedir. Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) ünsüzleri pulmoner ve pulmoner olmayan ünsüzler olarak kategorize etmektedir. Pulmoner ünsüzler çıkış yeri (çift dudak, diş-dudak, diş, diş yuvası, art diş yuvası, üst damak, damak, art damak, küçük dil, boğaz, gırtlak) ve çıkış şekli (patlamalı, geniz sürtünmeli, yanal, çarpmalı, yan daralmalı, yanal sürtünmeli, yanal çarpmalı) bakımından iki şekilde sınıflandırılmıştır (Erdem Nas, 2020, s. 710).

Türkçede 21 ünsüz varken Arapçanın ünsüz sayısı 28'dir. WALS'e göre Arapça ünsüz envanteri bakımından orta derecede büyük diller arasında yer alır. Patlayıcı ünsüzlerden /p/ Arapçada bulunmaz. (Dryer ve Haspelmath, 2013). Akdağ, Arapçanın sesbirimleri açısından tipik bir dil olduğunu ifade etmiştir. Buna göre birçok sesbirimin kümelenmiş olduğu noktalar boğaz bölgesindedir. Sesletimi oldukça zor olan bu sesbirimler /ʔ/, /ħ/, /h/, /ʕ/, /x/ ünsüzleridir ve dünya dillerinde benzerlerine

rastlamak güçtür (Akdağ, 2022). Aşağıdaki tabloda Arapça ve Türkçenin ünsüzleri IPA değerleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo 1. Türkçe ve Arapçada Ünsüzlerin Özellikleri

Türkçe	IPA	Özellik	Arapça	IPA	Özellik
/b/	/b/	patlamalı, çift dudak, ötümlü	/ب/	/b/	patlamalı, çift dudak
/c/	/dʒ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümlü	/د/	/d/	patlamalı, diş
/ç/	/tʃ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümsüz	/ض/	/dʒ/	yutaksıl-patlamalı, diş
/d/	/d/	patlamalı, dilucu-dişardı, ötümlü	/ظ/	/ð/	yutaksıl-sızıcı, diş
/f/	/f/	sürtünmeli, dudak-diş, ötümsüz	/ف/	/f/	sızıcı, diş-dudak
/g/	/g/	patlamalı, dil-artdamak, ötümlü	/ه/	/h/	sızıcı, gırtlak
/ğ/	/j/	sürtünmeli, dil-artdamak, ötümlü	/ح/	/h/	sızıcı, yutak
/h/	/h/	sürtünmeli, gırtlak, ötümsüz	/ي/	/j/	sürtünmeli, damak
/j/	/ʒ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümlü	/ك/	/k/	patlamalı, artdamak
/k/	/k/	patlamalı, dil-artdamak, ötümsüz	/ل/	/l/	yanal, dişyuvasil
/l/	/l/	yan daralmalı, dilucu-öndamak, ötümlü	/م/	/m/	genizsil, çift dudaksıl
/m/	/m/	geniz, çift dudak, ötümlü	/ن/	/n/	genizsil, dişyuvasil
/n/	/n/	geniz, dilucu-dişeti, ötümlü	/ق/	/q/	patlamalı, küçükdil
/p/	/p/	patlamalı, çift dudak, ötümsüz	/ر/	/r/	akıcı, dişyuvasil
/r/	/r/	çarpmalı, dilucu-dişeti, ötümlü	/س/	/s/	sızıcı, dişyuvasil
/s/	/s/	sürtünmeli, dilucu-dişeti, ötümsüz	/ص/	/sʃ/	yutaksıl-sızıcı, dişyuvasil
/ş/	/ʃ/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümsüz	/ش/	/ʃ/	sızıcı, artdişyuvasil
/t/	/t/	patlamalı, dilucu-dişardı, ötümsüz	/ت/	/t/	patlamalı, diş
/v/	/v/	sürtünmeli, dudak-diş, ötümlü	/ط/	/tʃ/	yutaksıl-patlamalı, diş
/y/	/j/	sürtünmeli, dil-öndamak, ötümlü	/ث/	/θ/	sızıcı, diş
/z/	/z/	sürtünmeli, dilucu-dişeti, ötümlü	/و/	/w/	sürtünmeli, öndamak
			/خ/	/x/	sızıcı, küçükdil
			/غ/	/ɣ/	sızıcı, küçükdil
			/ز/	/z/	sızıcı, dişyuvasil
			/ء/	/ʔ/	patlamalı, gırtlak
			/ع/	/ʕ/	sürtünmeli, yutak
			/ج/	/dʒ/	sızıcı, damak
			/ذ/	/ð/	sızıcı, diş

Arapçadaki /θ/, /h/, /x/, /ð/, /dʒ/, /ðʃ/, /ʕ/, /ɣ/, /q/, /w/ ünsüzlerinin Türkçede karşılığı yoktur. Öte yandan ise Türkçedeki /ç/, /g/, /ğ/, /j/, /p/, /v/, /j/ ünsüzleri Arapçada bulunmamaktadır. Arap öğrencilerin yazma ve konuşma becerisindeki hatalarının incelendiği pek çok araştırma da öğrencilerin genellikle bu sesleri çıkarmakta güçlük yaşadığını doğrulamaktadır. Örneğin Dayan, Arap öğrencilerin /j/ sesini /c/ gibi çıkardığını belirtmiş; jandarma>candarma, jilet>cilet, jüri>cüri sözcüklerini hata

örnekleri olarak vermiştir. Ayrıca öğrenciler /p/ sesini de /b/ şeklinde çıkarmaktadır. Perde>berde, pasta>basta, Perşembe>berşembe bu örneklerden birkaçıdır (Dayan, 2020, s. 141). Öğrenciler /v/ sesini özellikle konuşmaları sırasında Arapçadaki öndamak ünsüzü sayılan /w/ şeklinde sesletmektedir. Türkçenin ağızlarında zaman zaman bu sesle karşılaşılsa da ölçünlü dilde bu sesin karşılığı yoktur. Beydili Kaya da Suriyeli öğrencilerin yaptıkları hataları analiz etmiş; öğrencilerin /ç/ ünsüzü yerine /ş/, /p/yerine /b/ ünsüzünü kullandıklarını; /g/, /ğ/, /y/, /c/, /j/ ünsüzlerini karıştırdıklarını ifade etmiştir (Beydili Kaya, 2019, s. 86-89). Doğan ise Arapçada /p/ sesbiriminin yerine /b/ sesbiriminin kesreli okunuşunun, /g/ sesbiriminin yerine /c/ ve /q/ karışımı (örn. gül>cül) bir sesin aktarımından söz etmiştir ve /j/, /ç/, /ğ/ ve /v/ fonemlerin sesletiminde de birtakım alofonların ortaya çıktığını; bu seslerin öğretiminde de dikkatli olmak gerektiğini belirtmiştir (2007, s.240-241). Öğreticiler ana dili Arapça olan öğrencilere Türkçe öğretirken alfabeden ve öğrencilerin ses envanterinden kaynaklı sesletim sorunlarını göz önünde bulundurmalı; farklılıklar, benzerlikler ve ortaklıklardan yararlanarak öğrencilerin sesletim sorunlarını aşmalarına yönelik etkinlikler oluşturmalıdır.

4. Türkçenin ve Arapçanın Parçalarüstü Birimlerinin Karşılaştırılması

Alan yazında bürün, suprasegmental, paralinguistik, prozodi gibi terimlerle karşımıza çıkan; iletinin duygusunu taşıyan vurgu, ton, ezgi gibi birimler parçalarüstü birimlerdir. Parçalarüstü birimler dilden dile kültürden kültüre değişiklik gösterebilir. Erdem Nas, parçalarüstü birimlerin yazı dilinde parçalı birimler gibi abece düzeniyle gösterilmediğini; sadece bazı noktalama işaretleri veya yazım farklılıklarıyla ifade edilebilen ses özellikleri olduğunu ifade etmiştir (2019a, s. 67). Bireyler hem ana dilinde hem de yabancı dilde anlamı doğru bir şekilde iletmek veya önemli unsurlara dikkat çekmek için dilin parçalarüstü özelliklerinden yararlanmaktadır. Chun (2002, s. 3), ton, ritim, vurgu gibi özelliklerin tek bir ünlü veya ünsüzden sıyrılarak hece, sözcük ve cümleye kadar uzandığını belirtmiştir. Parçalarüstü birimler özellikle dinleme ve konuşma becerisinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla hedef dilde etkili ve doğru iletişim için öğrencilerin dilin ritmik desenlerini bilmesi en az parçalı birimler kadar önemlidir.

4.1 Vurgu

Vurgu; perde, ses yüksekliği ve uzunluğun anlama etkisini kapsayan bir terimdir ve özellikle Türkçe, İngilizce gibi dillerde semantik farklılıklara yol açabilmektedir. Underhill, vurgunun Türkçede belirgin bir rol oynadığını, yükselen tonun sadece vurgulu hecede bulunduğunu dile getirmiştir (1985, s. 18). Benzing'e göre basınç değil, ton dinamiktir. *Ar'tık* "şimdi, nihayet", *artık* "arta kalan", *yal'nız* "yalnızca", *yalnız* "tek başına", *ha'yır* "reddetme", *hayır* "yardım" sözcük çiftlerinde net bir şekilde görüleceği üzere vurgu Türkçede işlevle ilgili bir özelliktir (1941, s. 300-301). Konuşma sürecinde nefesin daha yeğin çıkması sonucu ortaya çıkan vurgu sözcükteki bir hecede, cümledeki bir sözcükte yer alabilir. Türkçe kökenli sözcüklerde vurgu, sözcük çiftlerinde olduğu gibi karşıt bir durum yoksa son hecededir. İsim ve fiil köklerine ne kadar ek gelirse gelsin vurgu son heceye taşınır. Banguoğlu'na göre birçok Türkçe ve alıntı sözcükte vurgu, bir önceki veya en baştaki hecede bulunabilir. Son hecede bulunmayan vurgu ise gerilek vurgu olarak adlandırılır (1959, s. 182). Ayrıca Türkçe sözcüklerde vurgu dereceleri, işlevsel açıdan "vurgulu veya birinci derecede vurgulu" ve "vurgusuz veya ikinci derecede vurgulu" olarak iki şekilde tanımlanmaktadır (Erdem Nas & Akbulut, 2021, s. 190). WALS'te de Türkçenin sabit bir vurgusu olmadığı; anlama göre vurgunun yerinin değişebildiği ve vurgunun her yerde olabileceği belirtilmiştir (Goedemans ve Hulst, 2013a; Goedemans ve Hulst, 2013b). Türkçede sözcük vurgusu kuralları řu şekildedir:

- Türkçe sözcüklerde çoklukla son hece vurguludur: *çiçek'*, *çiçekçi'*, *çiçekçilik'*
- Tek heceli sözcükler genel olarak vurguludur: *çok'*, *tek'*, *Türk'*
- -mA olumsuzluk eki vurguyu kendi üzerine alır: *uyuma'dım*, *gelme'yecek*
- Zarflarda vurgu çoğunlukla ilk heceye yapılır: *son'ra*, *ya'rın*, *ar'tık*
- Birçok ünlemde vurgu ilk hecededir: *ya'zık*, *hay'di*
- İki heceli yer adlarında vurgu ilk hecede bulunur: *İz'mir*, *Ay'dın*, *Kon'ya*
- Alıntı sözcüklerde ve üç heceli yer adlarında vurgu ilk veya ikinci heceye taşınır: *İstan'bul*, *Nev'sehir*
- Hayvan adlarında vurgu genellikle son hecededir: *leylek'*, *kedi'*
- Akrabalık adlarında vurgu çoğunlukla ilk heceye taşınır: *yen'ge*, *tey'ze*
- -istan ile biten yer adlarında son hece vurgulu söylenir: *Bulgaristan'*, *Kazakistan'*
- -iye ile biten yer adlarında vurgu bu ekten önceki hecededir: *Tür'kiye*, *Burha'niye*
- Kişi adlarında vurgu son hece üzerindedir: *Osman'*, *Ömer'*
- Birleşik sözcüklerde vurgu genellikle ilk sözcüğün son hecesindedir: *Eski'sehir*, *Dolma'bahçe*
- Pekiştirme sıfatlarında pekiştirme tek heceliyse ilk, iki heceliyse ikinci hece vurgulu söylenir: *kıp'kırmızı*, *yapa'yalnız*
- Renk adlarında vurgu son hecededir: *sarı'*, *yeşil'*
- İlk hece dört sesli ise vurguyu üstüne çeker: *Türk'çe*, *ders'lik*, *dans'çı*

Sözcük vurgusu bazı Arap lehçelerinde anlam ayırıcı olarak kullanılsa da Modern Standart Arapçada (MSA) vurgunun ayırt edici bir işlevi yoktur. Yani vurgu Arapçada paralinguistik bir özelliğe sahip değildir. Arapçada vurgu genellikle sözcüğün başlangıcını ve sonunu belirlemede kullanılır. Buna sabit vurgu denir ve belirli kurallar çerçevesinde sözcüğün belirli yerlerinde bulunur (Özkanlı, 2023, s. 53). Sabit vurguyla kastedilen şey, vurgunun sözcükteki sabit yeri değildir. Arapçada sabit vurgunun yeri kök veya çekimlenen sözcüğe getirilen eklerle göre değişiklik gösterir. Yani hangi hecenin vurgulu söyleneceği sözcüğe getirilen ön ek-son ek kurallarına göre belirlenir. Örnek vermek gerekirse g-r-b kökünden türeyen “غرب” *gharb* (batı) sözcüğü tek hecelidir ve vurgu sözcüğün tamamındadır. “غريب” *gharib* (yabancı) sözcüğü iki hecelidir ve vurgu ikinci heceye kayar. “غربة” *ghurba* (gurbet) sözcüğü de iki hecelidir ancak bu sözcükte ilk hece baskılı söylenir. “غراباء” *ghurabaa* (yabancılar) sözcüğü üç hecelidir ve üçüncü hecedeki uzun ünlü nedeniyle vurgu sözcüğün sonundadır. Polat, Arapçada Türkçede olmayan uzun ünlüler olduğu için vurguların genellikle bu ünlülerle yapıldığını; bu bakımdan Arapçanın bir nota dili olduğunu ifade etmiştir (2021, s. 21). MSA’da üç farklı derecede vurgudan söz etmek mümkündür: güçlü, orta ve zayıf vurgu. Vurgulanan hecenin hemen üstüne yerleştirilen ['] işareti güçlü vurguyu, altına yerleştirilen [,] işareti orta vurguyu belirtir. Zayıf hece, yazılı bir işarete sahip değildir. Vurgu ilk, ikinci veya son hece üzerinde olabilir (Özkanlı, 2023, s.51). WALS’te ise Arapçanın sabit bir vurgusu olmadığı, vurgunun sağa odaklı yapıldığı belirtilmiştir (Dryer ve Haspelmath, 2013). Brockelmann da Arapçada sözcüğün hece açısından sahip olduğu nicelik ve niteliğe göre vurgusunun değiştiğini belirtmiştir. Vurgu öncelikle sözcüğün sonunda bulunan uzun hece üzerinde yapılır. Sözcüğün son hecesi uzun değilse geriye doğru sayılarak hangi hece uzunsa o, sözcükte uzun hece yoksa ilk hece vurgulanır (1916, s.61).

Türkçede cümle vurgusunun yeri iletive bağlı olarak değişebilir. Örneğin ses perdesi yükseliyorsa düşünce veya cümle henüz tamamlanmamıştır. Perdenin düşmesi ise cümlenin sonuna geldiğini gösterir. Bu nedenle özne yükleme oranla daha şiddetli söylenir. Şart cümlesi yükselen, sonuç cümlesi

alçalan tona sahiptir. Soruların ve ünlemlerin tonlaması da yüksektir (Lewis, 2000, s. 24). Söz diziminde odak vurgulu söylenir ve genellikle bu sözcük yüklemine önüne taşınır. Ancak cümle vurgusunda da farklı kurallar söz konusudur:

- Vurgulanmak istenen sözcük yüklemine önüne kaydırılır: Dün *alışverişe* gittim./Alışverişe *dün* gittim.
- İsim cümlelerinde vurgu yüklem üzerindedir: Hava *kapalıydı*.
- Cümlede soru zarfı varsa zarf vurgulanır: Ankara'ya *ne zaman* geliyorsun?
- Cümlede soru edatı varsa vurgulanmak istenen öge edatın önüne taşınır: Yemeği *bana* mı hazırladın?/ Bana *yemek* mi hazırladın?

Arapçada cümle vurgusu kuralları ise şöyledir:

- Emir veya emir ifade eden cümlelerde vurgu emirdedir.
- Soru, olumsuzluk, şart gibi ifade eden cümlelerde vurgu edattadır.
- İsim cümlelerinde vurgu, vurgulanmak istenen bölümdedir (Ceviz, 1997).

Türkçe ile Arapça cümle vurgusu bakımından karşılaştırıldığında Türkçede genellikle odak yüklemine önüne kaydırılırken Arapçada vurgulanmak istenen öge cümle başına taşınır. Yani Arapçada ilk önce odak söylenir.

4.2. Ton

Konuşma sırasında ses perdesinin yükselip alçalması durumu ton olarak adlandırılır ve konuşmanın ezgisini oluşturur. Ses tellerinin belirli bir zaman diliminde tamamen açılıp kapanma sayısı olan titreşim frekansı, bir sesin yükseklik-alçaklığına işaret eder (Chun, 2002, s.4-5). Farklı titreşimlerdeki vurgular birleşerek seslerde farklılıklar yaratmaktadır. Vurgu titreşiminin alçalmasıyla "alçalan ses", yükselmesiyle "yükselen ses", aynı şekilde devam etmesiyle ise "düz ses" meydana gelir (Coşkun, 2000). Sözcüklerdeki ton değışikliği, konuşmayı tekdüzeliğinden çıkarmasının yanı sıra bireyin psikolojik durumunu yansıtır çünkü birey duygularını söze ve seslere aktarır (Göktaş, 2024, s. 34). Yani Türkçede ton, tıpkı vurgu gibi duyguları (öfke, şaşkınlık, mutluluk) yansıtan bir özelliğe sahiptir. Modern Standart Arapçada da cümle üzerinde gerçekleşen intonasyonun çoğu doğrulama, onay, öfke, şaşkınlık ve hayal kırıklığı gibi sentaksı aşan anlamları vermek için kullanılır (Özkanlı, 2023, s.54-55). Ancak Türkçe de Arapça da ton dili değildir (Dryer ve Haspelmath, 2013). Yani iki dilde de ton; Çince, Tayca, Vietnamca dillerinde olduğu gibi sözcük ve sözcük grupları arasında anlam farklılığına yol açmamaktadır.

4.3. Süre

Konuşmanın estetik yönünü oluşturan parçalarüstü yapılardan biri süredir. Ünlülerin artikülasyonlarının başlangıcından bitişine kadar geçen zamana süre denir. Seslerin çıkışları, çıkarken boğumlandıkları noktalarla birlikte çıkış süreleri de parçalarüstü ses özelliklerinin birbiri içindeki ahengi için önemlidir (Erdem Nas, 2019b, s.67). Fonetik olarak bir sesin fiziksel süresine atıfta bulunan ses uzunluğu bağlam içerisinde değışebilir. Bu yüzden bir ses için belirli bir süre veya süre aralığı bulunmaz. Bu terim, fonetik bağlamda süre (length), fonolojik bağlamda uzunluk (duration) olarak sınırlanabilir. Diller genellikle bir fonolojik uzunluk derecesine sahiptir. Örneğin Arapça temelde üç kısa ve üç uzun ünlüye sahiptir. Türkçedeki ünlüler asıl uzunluklarını kaybettiklerinden uzun ünlüler ya yabancı kökenli sözcüklerde ya da ses yitimiyle oluşan özel durumlarda karşımıza çıkmaktadır (Ergenç, 1989). Türkçe kökenli sözcüklerde sonradan ortaya çıkmış çok sayıda uzun ünlü bulunabilir ama yazım,

çoğu durumda bunu görmemizi engeller. Günümüz laboratuvar çalışmaları sayesinde örneğin *yumuşak g* adı verilen /ğ/ sesinin *doğru>dōru, bağlı>bālī* örneklerinde olduğu gibi aslında çevresindeki ünlüyü uzattığı ortaya çıkmıştır (Demir ve Yılmaz, 2011, s.42). Fakat Türkçede bu uzunluk yazıda gösterilmez. Bu sebeple farklı anlamlara gelen ancak aynı şekilde yazılan sözcüklerin anlamının birçok dilde olduğu gibi bağlamdan çıkarılması gerekir. Bu durum Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için zorlayıcı olabilir. Özellikle Arapça konuşurları kaynak dillerinden kopyalanan sözcükleri ana dillerindeki gibi uzun ünlü ile söyleyebilir.

4.4. Durak ve Kavşak

Konuşma esnasında veya bir metni seslendirirken soluk almak ve güçlü bir anlatım sağlamak için cümleler, sözcük öbekleri ve sözcükler arasındaki bekleme süresine *durak* denir (Dolunay, 2022, s.241). Konuşmanın doğallığı içerisinde bazen soluk alma süresince bazen de daha kısa sürede durup tekrar etme durumu olan durak (Tunalı, 2018), doğru yerde kullanılmazsa anlam kargaşası yaratabilir. MSA'da isim tamlamasının tamlayıcıları arasında *baab al-bayt* "evin kapısı"; fiil cümlelerinde fiil ile özne arasında; isim ve fiillerin başına eklenen öneklerde; işaret sıfatları ile isimler arasında; isimlerle niteleme sıfatları arasında durak yapmak uygun değildir (Özkanlı, 2023, s.57).

Ünsüzle biten bir sözcük ile ünlüyle başlayan bir sözcük arasında söyleyişte ulamayı ortadan kaldırmak amacıyla verilen kısa aralara kavşak denir (Ergenç, 1989). "Yol açık; yola çık." örneğinde olduğu gibi iki sözcük arasında doğru yerde ara verilmezse ileti yanlış anlaşılacaktır. Kavşak, konuşma sırasında sesler arasındaki akışı ve duraksamaları hesaba katan iki fonem arasındaki sınırdır. MSA'da ise kavşaklar belirli bir kuralı takip etmez. Cümlelerin dil bilimsel, yapısal ve anlamsal özelliklerine bağlı olarak gerçekleşme yerleri ve zamanları değişebilir.

5. Sonuç

Tipolojik olarak karşılaştırıldığında Türkçe ve Arapça; fonolojik, morfolojik ve sentaktik olarak birbirinden çok farklıdır. Afro-Asyatik dil ailesinin semitik dil grubunda yer alan Arapçanın 28 ünsüzü vardır ve bu ünsüzlerin önemli bir kısmı Türkçede bulunmamaktadır. Altay dil grubundaki Türkçede 21 ünsüz vardır ve bu ünsüzlerden /ç/, /g/, /ğ/, /j/, /p/, /v/, /j/ sesleri Arapçada yoktur. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Arap öğrenciler bu sesbirimlerin üretiminde sıklıkla sorun yaşamaktadır.

Ünlüler bakımından karşılaştırıldığında Arapça üç uzun /a:/, /i:/, /u:/ ve üç kısa /a/, /i/, /u/ ünlüye sahiptir; Türkçe ise dünya dilleri arasında ünlü envanteri bakımından zengin sayılan dillerdendir ve Türkçede sekiz ünlü bulunur. Ayrıca ünlü-ünsüz birlikleri sırasında oluşan alofonlarla Türkçenin ünlü sayısının daha da arttığını söylemek mümkündür. Türkçenin tipik ünlüleri /ı/, /ü/ ve /ö'dür ancak Arapçada /o/ ünlüsü de olmadığından Arapça konuşurları, Türkçe öğrenirken bu sesbirimlere yönelik fonetik farkındalık geliştirmekte güçlük yaşamaktadır.

Ana dili Arapça olan öğrencilerin Türkçenin sesbirimlerine yönelik bu farkındalığı edinmemesinin önündeki en büyük engellerden biri de alfabe farklılığıdır. Türkçe ile Arapçanın yazı sistemi çok farklıdır. Arapça yazımda ünlüler ya *med* harfleriyle karşlanır ya *harekelerle* gösterilir ya da gösterilmez. Öğrenciler özellikle yazma becerisinde ünlülerin üretimi sırasında ana dili engeliyle karşılaşmaktadır.

Türkçe ile Arapça parçalarüstü birimler açısından farklı nitelikte dillerdir. Türkçede vurgu paralinguistikdir. Bireyin iletisine ve duygu durumuna göre vurgunun yeri değişir. Özellikle sözcük çiftlerinde de anlama göre vurgu farklı bir hecede üretilir. Arapça trokaik bir dil olsa da vurgunun

anlama etki eden bir işlevi yoktur. Vurgu genellikle uzun ünlülerle yapılır ve sözcüğün başlangıcını veya sonunu belirlemek için kullanılır. Ton bakımından incelendiğinde her iki dilin de zayıf tonlu diller arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sesletim becerisinin gelişimi fonolojik farkındalığın kazanılmasına bağlıdır. Sesletim becerisi dört temel dil becerisinin gelişiminde güçlü bir etken olduğu için üzerinde müstakil bir şekilde çalışılması gerekmektedir. Öğreticiler, hedef kitesini iyi analiz edebilecek yeterliğe sahip olsa bile sesletim becerisini geliştirmek için yeterince etkinlik yapmamakta veya diğer becerileri geliştirmek üzere yapılan etkinliklerde öğrencilerin fonolojik farkındalığı kendi kendine kazanabileceğini düşünmektedir. Bu araştırma, hedef kitlesi Arapça konuşurlarından oluşan öğretmenler için Arapça ile Türkçenin fonolojisindeki tipolojik farklılıklara ve bu farklılıklardan kaynaklı sesletim sorunlarına ışık tutacaktır.

Kaynakça

- Akdağ, S. (2022). *Kur'ân dilinin fonetik yapısı: Kıraat ve dilbilim çerçevesinde*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Austerlitz, R. (1986). Areal phonetic typology in time: North and East Asia. W. P. Lehmann içinde, *Language Typology 1985* (s. 27-42). Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Banguoğlu, T. (1959). *Türk grameri: Sesbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bawer, A. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afganistan kökenli Özbek öğrencilerin yazma becerisindeki hataların tespiti. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 13-22.
- Benzing, J. (1941). Noch einmal die Frage der Betonung im Türkischen. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 95(2), 300-304.
- Beydili Kaya, E. (2019). Suriyelilerin Türkçe öğrenirken yaşadıkları dil sorunları. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(1), 73-92.
- Bölükbaş, F. (2011). Arap öğrencilerin Türkçe yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 6(3), 1357-1367.
- Brockelmann, C. (1916). *Semitische sprachwissenschaft*. Leipzig: Göschensche Verlagshandlung G.m.b.H.
- Ceviz, N. (1997). Arapça'da kelime vurgusu. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 60, 57-63.
- Chun, D. M. (2002). *Discourse intonation in L2: From theory and research to practice*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Coşkun, M. V. (2000). Türkiye Türkçesinde vurgu, ton, ezgi. *Türk Dili*, 126-130.
- Çangal, Ö., & Göktaş, B. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen temel seviyedeki Bosna Hersekli öğrencilerin yazma problemleri. *Uluslararası Türk kültürü sempozyumu: Dil-tarih-coğrafya* (s. 274-286). Ankara: ASOS Yayınları.
- Dalak, H. D., & Mercan, Ö. (2017). Suudi öğrenenlerin Arapçada olmayıp Türkçede olan ünsüz seslerde yaptığı telaffuz hatalarının analizi. *Kafkas Üniversitesi Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 10-18.
- Dayan, S. (2020). Araplara Türkçe öğretiminde karşılaşılan problemler: Bağdat örneği. *Journal of Research in Turkic Languages*, 2(2), 139-146.
- Demir, N. (2021). Türkçenin başka dillerle karşılaştırılması ve temel kavramlar. E. Aktaş, & V. Halitoğlu içinde, *Etkinlik temelli yabancı dil olarak Türkçe öğretimi (kuramdan uygulamaya)* (s. 1-22). Ankara: Nobel Akademi.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2011). *Türkçe ses bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Demirci, R. (2019). Alfabe farklılıklarının yabancılara Türkçe öğretimindeki etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, C. (2007). Arap öğrencilere Türkçe sesbilgisi öğretimi. *Marife*, 7(2), 233-249.
- Dryer, M. S., & Haspelmath, M. (2013). *WALS Online*. 02 14, 2024 tarihinde <https://wals.info> adresinden alındı
- Embarki, M. (2013). Phonetics. J. Owens içinde, *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 23-44). Oxford: Oxford University Press.
- Erdem Nas, G. (2019a). Birleşik sözcüklerde vurgunun (ölçülebilir) görünüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 665-676.
- Erdem Nas, G. (2019b). Türkçede tek seslemlerdeki seslerin süre özellikleri. *Prozodi (Bürün Bilimi) ve Konuşma Çalışmaları* (s. 67-77). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem Nas, G. (2020). Türkçenin sesletiminin yabancılara öğretimi üzerine notlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67, 703-714.
- Erdem Nas, G., & Akbulut, B. (2021). Yabancılara Türkçe öğretiminde bürün bilimsel bir yaklaşım-

- Boşnak konuşurların Türkçe vurgu üretimleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 72, 185-208.
- Erdem Nas, G., & Yalçınkaya, S. (2021). Endonezya dili konuşurlarının Türkçe ünlü üretimi (Bir R Dili Uygulaması). *International Journal of Interdisciplinary Language [JILS] Studies*, 1-24.
- Ergenç, İ. (1989). *Türkiye Türkçesinin görevsel sesbilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Ergenç, İ. (2002). *Konuşma dili ve Türkçenin söyleyiş sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Ergenç, İ., & Uzun, İ. P. (2020). *Türkçenin ses dizgesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gabrielatos, C. (2001). L1 use in ELT: Not a skeleton, but a bone of contention. *Bridges* 6, 33-35.
- Goedemans, R., & Hulst, H. v. (2013a). *The World Atlas of Language Structures Online*. (M. S. Dryer, & M. Haspelmath, Düzenleyenler) 03 15, 2024 tarihinde WALS Online: <http://wals.info/chapter/15> adresinden alındı
- Goedemans, R., & Hulst, H. v. (2013b). *The World Atlas of Language Structures Online*. (M. S. Dryer, & M. Haspelmath, Dü) 03 15, 2024 tarihinde WALS Online: <http://wals.info/chapter/14> adresinden alındı
- Gordon, M. K. (2016). *Phonological typology (Vol. 1)*. Oxford: Oxford University Press.
- Göktaş, B. (2024). Arapça konuşurlarının erken ve geç dil öğrenim süreçlerinde Türkçe sesletim becerileri. (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Göktaş, B., & Karataş, F. (2022). Sudan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 5(1), 26-54.
- Hayes, B. (2009). *Introductory phonology*. John Wiley & Sons.
- Johanson, L. (2014). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. (N. Demir, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kornfilt, J. (2018). Turkish and the Turkic languages. B. Comrie içinde, *In The world's major languages* (s. 536-561). New York: Routledge.
- Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures; applied linguistics for language teachers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Lewis, G. (2000). *Turkish grammar*. New York: Oxford University Press.
- Maddieson, I. (2013). *Vowel Quality Inventories*. 02 01, 2024 tarihinde The World Atlas of Languages Structures: wals.info adresinden alındı
- Odlin, T. (1989). *Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Özdemir, V., & Yazıcı, M. H. (2017). Araplara Türkçe öğretiminde alfabe sorunu: İskenderiye örneği. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 2(1), 55-70.
- Özgen, M., & Koşaner, Ö. (2020). *Dünya dillerinden örneklerle dilbilimsel tipoloji*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özkanlı, Z. (2023). Suprasegmental phonemes in conversational Arabic: stress, intonation, pause and stop. *Nisar*, 3, 47-59.
- Polat, H. (2021). *Anadili Arapça olanlara Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Saadah, E. (2011). The production of Arabic vowels by english L2 learners and heritage speakers of Arabic. *The production of Arabic vowels by english L2 learners and heritage speakers of Arabic*. Urbana-Champaign: University of Illionis.
- Sayed, R. A. (2017). Türkiye'de Türkçe öğrenen Arap öğrencilerle Mısır'da Türkçe öğrenen öğrencilerin yazma becerisi gelişiminin karşılaştırılması ve çözüm önerileri (Mısır Yunus Emre Enstitüsü ve

- Gazi Tömer örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Selen, N. (1979). *Söyleyiş sesbilimi, akustik sesbilim ve Türkiye Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Spinoza, B. (1968). *Abrégé de grammaire hébraïque*. (J. Askénazi, & J. Askénazi-Gerson, Çev.) Paris: Librairie philosophique J. Vrin.
- Şen, A., & Akdağ, S. (2023). Dilbilimsel tipoloji ve Arapçanın dünya dilleri arasındaki yeri. *Şarkiyat Mecmuası*, 35-52.
- Şengül, K. (2014). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde alfabe sorunu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(1), 325-339.
- Tekin, G., Karatay, H., & Hızal, M. (2022). The effect of Turkish pronunciation training on brain: An fMRI study. *Education Quarterly Reviews*, 5(2), 25-38.
- Underhill, R. (1985). *Turkish grammar*. Cambridge: The MIT Press.
- Uralgiray, Y. (1986). *Modern metotlu uygulamalı tahlilli ve araştırmalı Arapça ilk ve ileri dilbilgisi*. Riyad: Safir Press.
- Uzun, N. E. (2013). Dil öğretiminde dil tipolojisinin yeri üzerine. A. Okur, & M. Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (s. 551-563). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ., & Şeref, İ. (2015). Arap öğrencilerin Türkçe okuma sesletim becerilerinin geliştirilmesinde şiirden yararlanma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(3), 1213-1228.
- Yüceol Özezen, M. (2021). Dilbilimsel tipoloji ve Türkçe. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 49, 117-133.